

Posudek vedoucího bakalářské práce

Jana Peřtová: Problémy pastorače po sebevraždě blízké osoby

Vedoucí práce: doc. Petr Gallus, Ph.D.

Studentka si na základě vlastních a zjevně intenzivních zkušeností ze svého okolí s pozůstalými po sebevraždě blízké osoby zvolila jako téma pastorační doprovázení těchto osob. Přestože téma na první pohled patří do oblasti praktické teologie, snaží se autorka tematizovat především etické aspekty této problematiky a držet se jich. Nakonec se jich ovšem drží až tak úzce, že ztrácí ze zřetele právě oblast praktické teologie a také oblast systematické teologie. Obojí jsou to oblasti, které se zabývají otázkami, na které studentka v průběhu práce narazila a na které zůstala dlužna odpověď. Jako svůj cíl si vytýčila pojmenování problémů a návrh „jejich řešení v pastorači na základě současné etické reflexe církve“ (6). Dle mého soudu se jí tento cíl podařilo splnit pouze částečně: řešení předkládá, ale etickou reflexí církve se nijak hluboko nezabývá (především v otázce sebevraždy jako hříchu, viz níže), stejně jako pastorační pozůstalých.

Práce čítá 43 stran, formálně je v pořádku, je psána pěknou češtinou bez stylistických neobratností a téměř bez překlepů („ranné“ na str. 12, „známé“ na str. 19). Principiální slabinou je literatura, která se až na jeden německý titul omezuje na české tituly. Projevuje se to především v těch částech práce, které by stály za širší rozpracování (na ně záhy poukážu). Nadto autorka často namísto primární literatury cituje z literatury sekundární (Durkheim na str. 8, Luther na str. 14, Fletcher na str. 18).

Práce je rozčleněna na úvod, šest kapitol a závěr. Fakticky ústřední a také nejdelší je kap. 5, kde autorka zařazuje několik osobních svědectví a příběhů, které popisují konkrétní případy. Kapitole předchází teoretický úvod, který shrnuje statistické údaje sebevraždnosti v ČR (kap. 2), terminologické rozlišení různých druhů sebevražd a sebezabití (kap. 3) a stručný přehled historických přístupů k sebevraždě (kap. 4). Šestou kapitolu tvoří stanoviska českých církví k pohřbu sebevrahů, sedmá kapitola formuluje základní problémy pozůstalých. Práce je zakončena stručným závěrem (kap. 8). Jednotlivé kapitoly jsou často děleny do drobných podkapitol a jsou poměrně krátké. Autorka se rozhodla uchopit téma poměrně zešíroka, ale neměla tím dost prostoru k podrobnějšímu rozpracování důležitých míst. Navzdory své délce tak práce vlastně působí – snad i kvůli velmi krátkým závěrečným kapitolám, které mají přinést slibované řešení – jako celkem krátká.

V první části autorka rozpracovává otázku po příčinách a důvodech sebevraždy a ukazuje, jak se i dějiny potýkaly s často nutkavou tendencí stanovit nějakou příčinu či důvod, který příčinou sebevraždy být musí a který, když se odstraní, tak spolu s ním zmizí i sebevraždnost (vzorově Masaryk: příčinou sebevraždnosti je ateismus, 16). Jenomže tak jednoduché to není, a tak autorka dobré východisko z této slepé uličky nachází ve Fletcherově situační etice, která umožňuje upustit od striktních aplikací morálních pravidel a přiznat si bezradnost a bezbrannost: „Nutí nás vzdát se práva na užití pravidel, která zaručují bezpečný výsledek.“ Skutečný kontext událostí zná jen Bůh (18). To je velmi dobré pozorování. Jen je škoda, že s ním autorka dál nepracuje, a tak fakticky pomíjí dobrý dílčí výsledek své první části práce.

Namísto toho prezentuje ve velmi krátké podkapitole 4.5 dvě radikální teze, které ale z předchozího přímo nevyplývají – právě kapitola 4.5 je prvním případem, který by zasloužil hlubší rozpracování: sebevražda podle autorky „znehodnocuje Bohem darovanou naději a staví se proti lásce vůči sobě a bližním“ (19). Nemůže to být v řadě případů přesně naopak, nemohou sebevrazi na Bohem darované naději naopak stavět? Pokud Bůh dává člověku naději i přes hranici smrti, není potom právě tento rys křesťanské eschatologie jakýmsi dílčím ospravedlněním a podpořením sebevraždy, byť ta je vždy činem nejvyššího zoufalství? Tj. není možné spáchat sebevraždu právě proto a o to snadněji, když vím, že je tu naděje i za smrt, takže moje sebevražda nebude konečná?

Tvrzení, že sebevražda se staví proti lásce vůči sobě i bližním, autorka zrelativizuje záhy sama. Pokud je sebevraždou i čin Jana Palacha, anebo dokonce M. Kolbeho (jak to autorka uvádí), pak je možné sebezabití z lásky. Autorka se záhy opravuje, když lépe rozlišuje: sebezabití je možné dokonce hodnotit kladně, pokud je nutné pro zachování života někoho jiného či kvality života společnosti (19). Vedle toho jsou případy, kdy je sebevražda podle autorky eticky přípustná jako východisko z krajní osobní nouze, tj. z krajního ohrožení či pro neúnosnou bolest (19).

Druhá teze, která se v této pasáži objeví, je snad ještě radikálnější, ale právě ona by potřebovala teologicky zásadně rozebrat: Autorka bez dalšího přejme tradiční názor, že „sebevražda je hřích, přestoupení přirozeného, lidského i Božího zákona“, a tedy vyžaduje odpuštění (19). Už z předchozího detailnějšího rozlišování typů sebevraždy či situací vyplývá, že takhle jednoduše to říci nelze, zjevně existují případy, které lze dokonce hodnotit pozitivně, jako sebeobětování ve prospěch druhých. Autorka naznačuje, že morálně posoudit sebevraždu můžeme pouze tehdy, vezmeme-li v úvahu veškeré známé okolnosti. Skutečný kontext událostí však zná pouze Bůh. Lze s tímto vědomím bez dalšího říci, že sebevražda je hřích? Právě otázka hříšnosti sebevraždy, která zde přesahuje do systematické teologie, by zasloužila větší pozornost a autorce by pomohla i v pohledu na závěry její práce.

Otázky mám nad vytěžením příběhů v 5. kapitole. Očekával bych, že na konkrétních případech autorka ukáže problém, který ve své práci tematizuje, že ukáže konkrétní případy, kde selhává pastorační péče o pozůstalé, tyto situace rozebere a zobecní. Nic takového se však neděje.

V závěru 6. kapitoly, která je věnována přístupu českých církví, znovu stojí příliš zjednodušující teze, že „církve vesměs sebevražedné jednání odsuzují“ (37). Nic takového však autorka v textu neprokázala.

Klíčová 7. kapitola dělí problém pastorační péče pozůstalých na tři roviny: eticko-teologickou, psychologicko-sociální a pastoračně-právní. To je dobré dělení, jen jsou tyto podkapitoly znovu velmi krátké, takže je velmi jednoduché téměř přehlédnout autorčino řešení, které předkládá: otevřený rozhovor v církevním společenství a v další osvětě (38). Také proto, že z konkrétních případů autorka nedokázala vytáhnout důslednější rozbor, zůstává jí navrhované řešení v takto obecné rovině.

Zároveň se zde ukazuje, že její pojetí pastorační péče je velmi široké, takže zahrnuje i psychologickou, sociální a právní stránku, jedná se tedy o komplexní doprovázení, které výrazně přesahuje přes tradiční pojetí pastorační péče jako individuálního doprovázení

duchovním – a to hned ve dvou směrech: jednak přivzetím dalších odborníků a jednak zacílením do otevřeného rozhovoru v komunitě a nikoli primárně s duchovním. Zde to zase chtělo poněkud se prohloubit v oblasti praktické teologie, kterou autorka více méně celou ponechala stranou. Velmi správně nicméně autorka píše, že duchovní péče nenahrazuje psychologickou či psychiatrickou pomoc, a vyzývá ke spolupráci psychologů a duchovních. Dále volá po asistenci někoho, kdo by pozůstalé provedl všemi náležitostmi a povinnostmi při úmrtí blízké osoby (39).

Právě uvedené tři roviny by bylo potřeba zásadně rozpracovat, za pomoci adekvátní literatury. Autorce se tak její vytčený cíl podařilo splnit pouze částečně: problémy pojmenovala, ale řešení nastínila velmi obecně a ve zkratce. Identifikovala však tři oblasti, na nichž by bylo možné pracovat dále: teologickou otázku po hříchu a odpuštění a jeho dopadu do etiky – zde by bylo třeba vyřešit především to, zda sebevražda je hřích, anebo ne; psychologickou otázku v péči o pozůstalé a otázku právního a praktického doprovázení.

V závěru autorka odmítá „utěšování běžnými konvenčními způsoby“ (39), aniž by ovšem řekla, co tím myslí, a volá po propracované křesťanské soteriologii, která by dokázala formulovat naději i pro sebevrahy a jejich pozůstalé.

Dal jsem dost prostor kritice. Nicméně i přes uvedené nedostatky si autorka s tématem poradila se ctí. Je zjevné, že téma by vyžadovalo podstatně hlubší zpracování a širší prostor – což ale přesahuje rámec bakalářské práce. Jako celek práce představuje ucelený oblouk myšlenek, dobře se čte a obsahuje důležité teze a odpovědi, byť je čtenář někdy musí dost hledat. Mám dojem, že se práce autorce v průběhu psaní pod rukama posunula o kousek jinam, než původně plánovala, a tento posun nakonec už nedokázala reflektovat. I tak ale práci hodnotím nakonec jako poměrně zdařilý pokus, jak se tématu přiblížit, uchopit jeho klíčová úskalí a načrtnout alespoň směr, v němž by bylo možné hledat řešení.

Proto **jako hodnocení práce navrhuji stupeň B-C** (v závislosti na obhajobě).

30. 8. 2022

Petr Gallus

